

NİZAMİNİN “XƏMSƏ”SİNDƏ BAHAR BAYRAMININ TƏRƏNNÜMÜ

MÜRSƏLİYEVƏ XƏYALƏ MUĞAMAT qızı

*Sumqayıt Dövlət Universiteti, fil. f.d., baş müəllim**murseliyeva.xeyale@mail.ru**Açar sözlər: Erkin kün, saz çalğısı, köhnə və yeninin təzadı, novruz yeli, “Novruz” pərdəsi*

Bayramlar millətləri, xalqları və insanları bir araya gətirən mədəni irslərə daxildir. Türk dünyasının və bir çox digər xalqların uzun zamandan bəri qeyd etdiyi bayramlardan biri Novruz bayramıdır. Novruz günü türk tarixində Ergenekondan çıxış günüdür, bu gün 21 marta təsadüf edir. Bu tarixdə gecə və gündüz bərabərləşir, yeni ilin ilk günü - bahar fəslə başlayır. Türklər bu günü qurtuluş, Erkin Kün / müstəqillik günü adlandırırlar və bayram edirlər.

Ergenekon dastanına görə düşməne məğlub olaraq yer üzərindən silinmə təhlükəsi qarşısında qalan türklərdən bir neçə nəfər: İl xanın kiçik oğlu Kıyan (Kayan), qardaşı oğlu Tukuz (Dokuz oğuz) və onların xanımları sağ qalmaq bacarıcaq dörd tərəfi dağlarla əhatə olunmuş “Ergenekon” adlı yerdə sığınacaq tapdılar. Dastanda adı keçən Kayan bir xəxs deyil, məşhur Kayıhanlı qəbiləsidir. Tukuz, Göktürklər tarixində əhəmiyyətli bir yer tutan Doqquz Oğuz xalqının adıdır. Onlar burada 400 il yaşadılar, lakin sayları çoxaldıqca bu yerdən çıxmaq üçün yol axtarmağa başladılar. Lakin heç bir yol tapa bilmədilər. Bir dəmirçi yaxınlıqda dəmir mədəni olduğunu və o mədəni əridib yol açmağın mümkün olduğunu deyir. Tanrının gücü ilə yetmiş dəridən qurulmuş atəş qızırdıqdan sonra dəmir dağ əriyib axdı. Yüklü dəvə çıxacaq qədər yol açıldı. O günü, o ayı, o saati müəyyənləşdirib Ergenekondan çıxdılar. O zamandan bəri Göytürklərdə yeni ilin başladığı gün bayram edilir. Bir neçə dəmir parçası oda salınıb qızdırılır, masa ilə tutulub örsüyə qoyulur və çəkiçlə döyülür. Digərləri də bunu təkrar edir. Beləcə Tanrıya şükür etmiş olurlar. [1, s.15-16]

O zamandan bəri türklər hər yeni ilin başlanğıcında bir dəmiri oda salıb qızdırır, əvvəlcə Kağan onu bir sancaqla örsüyə qoyur və çəkiçlə döyür. Daha sonra digərləri də onun hərəkətlərini təkrarlayır. Bu ənənəyə bu gün də türk atalar sözlərində rast gəlirik:

*Yurqaç uzun kes, temür kıza kes.**Ağacı uzun kes, demiri kısa kes [11, s.67].**Ağacı uzun kəs, demiri gödək [3, s. 27].**Bir dəmirdən nal da olar, niza da [3, s. 81].**Dəmir ki var, döydükcə uzanar [3, s. 124].*

Ağacın kəsildikdən sonra uzanma və ya qısalma ehtimalı yoxdur, lakin dəmiri döyməklə istənilən şəkildə salmaq olur.

Türk dünyasının “Övliya Çələbi”si adlandırılan, 7 Türk Cümhuriyyəti və müstəqillik uğrunda mübarizə aparan 30-a yaxın Türk topluluğunu gəzərək türk coğrafiyasında çox əhəmiyyətli araşdırmalar aparan mərhum Kamal Çapraz qeyd edir: “Türk Ergenekon Bayramı Novruz, illərcə separatçıların istismar etdiyi bir gün kimi yaddaşlarda həkk olundu. Halbuki bu bayram bütün türk coğrafiyasında rəsmi bir bayram kimi qeyd olunan bir gündür...” [2, s. 336]

Hun türklərinin Orxon-Yenisey vadisindən Avropaya doğru hərəkət etməsi ilə Novruz bayramı Macarıstana və Balkan yarımadasına yayılmışdır. Eramızın 800-cü ilindən Xəzərin cənubundan Anadolu və Mesopotamiyaya yayılmış və yeni bir coğrafi arealda qeyd edilməyə başlamışdır. Bu gün Balkanlardan Böyük Çin saddinə və Sibirə qədər olan ərazilərdə Novruz bayramı qeyd olunur.

Novruz bayramı şimal yarımkürəsində yazın gəlişi ilə eyni gündə qeyd olunur və bu gün yazın gəlişi, təbiətin oyanışı, yeni ilin başlanğıcı kimi bayram edilir və bu münasibətlə şənliklər keçirilir. Bu ümumtürk milli bayramı - bahar bayramı təkcə folklor yaddaşımızda deyil, eləcə də yazılı ədəbiyyatımızda dərin izlər buraxmışdır. Novruz bayramını, baharın gəlişini dahi Nizami əsərlərində möharətlə canlandırmış və bədii boyalarla təsvir etmişdir.

Əbu Məhəmməd İlyas ibn Yusif 1141-1209-cu illərdə Gəncə şəhərində yaşamışdır. Ədəbi ləqəb kimi şair «Nizami» sözlünü, təxəllüs kimi isə bütün həyatını həsr etdiyi Gəncə şəhərinin adını - "Gəncəvi" seçmişdir. 2021-ci ildə dahi şair Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 880 illiyi tamam olur. Bu münasibətlə Azərbaycan Respublikasında 2021-ci ilin "Nizami Gəncəvi İli" elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidenti Sərəncam imzalamışdır. Dövlət başçısı qüdrətli söz və fikir ustasının insanları daim əxlaqi kamilliyə çağıran və yüksək mənəvi keyfiyyətlər aşılardan zəngin yaratıcılığının bəşər mədəniyyətinin nailiyyəti kimi müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq bu ili ölkəmizdə "Nizami Gəncəvi İli" elan edib.

İlin fəsiləri içərisində ecazkar gözəlliyi ilə seçilən bahar fəslə təbiətin oyanışını, ruhun təzələnməsini, ruhi bolluğunu və s. simvolizə edir. Astronomiya elminə dərin bələd olan dahi Nizami səma cismlərinin, bürclərin, ilin fəsillərinin sirlərini və elmi şərhini sənətkarlıqla ifadə etmişdir. Təbiətin təsviri, yazın tərənnümü Nizami yaratıcılığında heyvətəməz şəkildə əks olunub. "Leyli və Məcnun" poemasında "Baharın tərifi və Leylinin xurmalıq tamaşasına getməsi" adlı başlıqda şair yazıb:

*Sərdi xalısını səhraya min gül,
Bəzədi torpağı susənə sünbül.
Ağacda qonçalar baxdı göz-gözə,
Bənzədi qayğısız, gülər bir üzə.
Qırmızı lələkdən sarı çiçəkdən
Təbiət bir bayraq qaldırdı bilsən.
Baxıb bostandakı, bağdakı hüsnə,
Bülbül rübabını basdı köksünə.
Üstünə şəh düşmüş yaşılıqlar da
Zümrüdə bənzərdi o ilk baharda.
Çəmənlər başına bürümüşdü şal,
Lələnin yarpağı olmuşdu xal-xal.
Hələ, nəzər yetir bənəşlərə,
Zülfünü darayıb tökmüşdü yerə. [7, s. 99]*

Dahi şair "Yeddi gözəl" poemasında bahar fəslinin gəlişinin astronomik baxımdan izahını belə ifadə etmişdir:

*Müştəriylə Zühəl qovuşan zaman
Günəş daxil oldu Həmələ Hutdan.*

Verilmiş misralarda görkəmli şairin astrologiya elminin sirlərinə dərin bələd olduğu aşkar görünür. Nizami Yupiter (Müştəri) və Saturn (Zühəl) planetlərinin qovuşma anında gecə və gündüzün bərabərləşdiyini və 21 martda yaz fəslinin gəlişi ilə təbiətin canlandığını, hər yazın gül-çiçəklə bəzəndiyini təsvir etmişdir. [9, s. 262].

"Sirlər xəzinəsi" poemasında gecə və gündüzün bərabərləşməsini, yazın gəlişini, yeni ilin başlanmasını şair belə təsvir edir:

*Gecə gündüzə döndü. Günorta günü par-par,
Sərvlər gül açdılar. Möcüzəli bir bahar [8, s. 36].*

Mütəfəkkir şair "İskəndərnəmə" poemasında da yazın gəlişi ilə quşların, heyvanların sevincinin hədsiz olmasını, çiçəklərin, bağça-bağların gözəl donanıb bürünməsini seyr etmənin xoş təəssüratından bəhs etmişdir.

*Səfəli bir gündə, ilk bahar çağı
Seyr etmək nə xoşdur bağçanı, bağı.
Bənövşə gətirə bahardan soraq.
Nərgiz əllərində qaldıra çıraq.
Quşların qanları gəldikcə çuşa.
Qəlbəri naləylə gələ xüruşə.
Sərv altında qırqovul quşuna bənzər
Düzülə rəngarəng qızıl qədəhlər,
Çöllərdə ceyranlar başlaya rəqsə,
Ceyran quzuları verə səs-səsə.
Güllər büsat qura çay sahilində,
Şirindil bülbüllər ola sazəndə;
Qumrunun səsilə gülün nəsimi
Uyuşa ülfətlə iki dost kimi... [5, s. 156]*

Zəmanədən şikayətlənən şairi bəzən bahar fəslində təbiət kimi gözəl görünməyin gərəksiz olduğu və baharda açan güllərin tez solması düşüncəsi kədərliindir.

Niyə gərək özünü bahar kimi bəzəmək?

Saqın! Soldurar səni zaman bahar gülü tək [8, s. 147].

Nizami Məcnunun kədərini, göz yaşlarını daha da intensiv vurğulamaq üçün saf, tərəvətli və leysana dönmən yaz yağışını mübaliğəli bir şəkildə təsvir etmişdir.

Aşiq o çəməndə aqladı zar-zar,

Sanki ilk baharda yağdı buludlar [7, s. 133].

"Leyli ilə Məcnunun görüşməsi" başlığında isə dahi şair əfsanəvi aşiq və məşuqənin görüş gününü xalqın sevincinə səbəb olan yeni ilin gəlişindən, yeni günün başlanmasından, bayram əhval-ruhiyyəindən üstün tutaraq yazmışdır:

Gözlərə nur verən bu işıqlı gün

Novruz bayramından xoş idi o gün [7, s. 233].

Şair aşağıdakı misralarda dünya malının müvəqqəti olduğunu, hər yeni günün bayram olmadığını xatırladı və bu günün işini sabaha qoymamağı məsləhət görür.

Baharın var, bu gün ye meyvəsindən,

Hər gün novruz olmaz, məgər bilmirsən? [4, s. 410]

Novruz xalqın həyatında, mənəviyyatında özəl bir yer tutduğundan ona məxsusi bir münasibət bəsləyən şair "Hər gün Novruz olmaz" ifadəsini xüsusilə vurğulamışdır.

Şirvanşah hökmdarı Axsitan "Leyli və Məcnun" əsərini şairə sifariş vermişdir. Nizami "Axsitanın tərifi" başlığında Novruz bayramının XII əsrdə Şirvanşahlar dövlətində, yeni indiki Azərbaycan ərazisində təntənə ilə qeyd edildiyini bir daha diqqətə çatdırmışdır:

O gün ki, bar verər böyük hökmüdar.

Ən böyük bir novruz bayramı olar [7, s. 42].

Dahi Nizami Novruzla bağlı adətləri "İskəndərnəmə" poemasının "Şərəfnamə" hissəsində "Pis adətlər, zərərli qalıqlar" başlığı adı altında vermişdir.

Novruz ilə Səddə bayramlarında,

Ayinlər yenidən olurdu bərpə.

Ər üzü görməmiş gəlinlər, qızlar

Evidən sevinclə dıxarı çıxar.

Əllər al xınalı, üzler bazaklı,

Hər yandan gəlirdi çəşqun ürəkli

Önündə al-şərab hər üzü lələ

Muğlarla üz-üzə vurur piyalə,

Atəşdən mövludun əfsunlarından

Tüsdüdan don geyər uca asıman [6, s. 176].

Bəzi etnoqraflar Səddə sözünün "Sədd" sözündən yarandığını, qış ilə yay arasında tonqaldan sərhəd çəkməyə işarə olduğunu söyləyirlər. Ərəb dilində "səd" sözü xoşbəxtlik, uğurluluq kimi izah edilir. Astrologiyada "səd" uğurlu ulduz kimi də işlədilir. Qədim tarixə malik Səddə bayramında yandırılan tonqal "xoşbəxtlik tonqalı", "uğurluluq tonqalı" da hesab olunur. Ümumiyyətlə, sonrakı "Çərşənbə"lərin hər birində od qalanması insanların odu, istini arzulaması ilə bağlıdır. Yaşlı insanların söylədiyinə görə, Səddə bayramı Novruza 50 gün qalmış keçirilir. Bu bayramda kənd meydanında ümumi tonqal yandırılır, tonqal ətrafında əl-ələ tutub kütləvi rəqs edər, "Novruza əlli, biçinə yüz əlli gün qaldı",- deyərtilər.

Bu misralarda qız-gəlinlərin bayram gününün ab-havasına uyğun olaraq bəzənib-düzənəsi adətini əksini tapıb. Bu bayram zamanı gur tonqalların yandırılması "tüsüdün don geyər uca asıman" kimi poetik deyimlə nəzərə çatdırılır. Poemada bayramı və onun ayinlərini bu cür təntənəli surətdə tərənnüm edən təhkiyyəçinin timsalında böyük şairin Novruza və onun adətlərinə olan məhəbbətini sezmək çətin deyil.

Novruz bayramı ərəfəsində xüsusi bir məlhəmin hazırlandığını da şair "Sirlər xəzinəsi" əsərində qeyd edir:

*Qorxmadı "Nuşiqiya", çünki içmişdi öncə,
Zəhər dayacaq yeri tiryəkləmişdi öncə. [8, s. 157]*

"Nuşiqiya" - novruzotu deyilən bitkidən hazırlanmış məlhəmdir ("Bürhani qatı"). Lakin bu məlhəmin tərkibinin hansı otlardan ibarət olması haqqında heç bir məlumat verilməyib.

Qeyd edək ki, vaxtilə osmanlılarda Novruz günü, yəni 21 martda «Nevruziye» adlanan bir məlhəm və ya şimiyat yeməyinin hazırlanması adət halı almışdı. Baş hakim tərəfindən hazırlanan və dövlət rəsmilərinə, xüsusən də sultana təqdim olunan nevruziye məlhəmi: kəhrəba, tiryək, mükş, quru gül, darçın qabığı, səndəl ağacı, qərənfil, şəkər şərbəti, vanil tozu, hil, hind qozu, keşniş, gül suyu, mələk otu, badam yağı kimi müxtəlif maddələrin qaynadılması nəticəsində əldə edilirdi. [13, s. 231]

"İskəndənməmə" poemasında İskəndərin İrana və Azərbaycana qədəm qoyduğu zaman orada Novruz bayramı keçirildiyi öz əksini tapıb. "Şərəfnamə"də İskəndəri qarşılayan Nüşəbənin tonqal qalatdığını, süfrəyə müxtəlif növlü meyvə və şimiyatlar düzdürdüyünü görürük. Novruz adətlərindən biri olan xonçanın hazırlanması da əsərdə öz əksini tapmışdır.

*O qədər xonçalar düzülür ora,
Ənbərdən ucaldı toz buludlara...
İkiqat ələnmiş yağ qatlamalar
Ən parlaq aydınlıq kimi parıldar.
Ələnmiş ağı undan, bişmiş yuvarlaq,
Ay kimi qoğallar xəzdən də yumşaq.
Qoyuldu xonçaya yüz çeşid yemək,
Yeməklər xonçaya verirdi bəzak. [6, s. 214]*

Novruzda xonçaları bəzəyən xüsusi şimiyatlar hazırlanır ki, bunlar mülayim rəmzi mənə daşıyır. Qoğal – Günəşin, şəkərbura – Ayın, paxlava isə – alovun rəmzi sayılır.

1. Xınayaxdı mərasimində də qonaqlar xonça bağlayıb mərasimə yığışlar. Xonçanın içərisinə hənə, bəzəkli iki şam, qənd, noğul və xuşkəbər (fars mənşəli sözdür quru meyvədir) ilə birlikdə bir cüt ayaqqabı da qoyulur. [10, s.26-29]

Novruz şənliklərini saz çalığı, aşıq musiqisi olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Bu münasibətlə şair yazır:

*«Sazi-novruz»unu çalanda tamam
Tale də edərdi o günü bayram. [4, s. 258]*

Muğam və saz havaları ifa edilən "Sazi-Novruz" bahar bayramı mərasimi ilə bağlıdır. "Xosrov və Şirin" poeməsindəki "Sazi-Novruz" ifadəsi, qədim saz havası olan "Şah yuxusu" ilə əlaqədar olan Əflatunun icad etdiyi çalğı aləti, bu alətdə çaldığı havalarla heyvanları bihuş edib yandırması və oyatması epizodları belə bir fikir söyləməyə haqq verir ki, Nizami öz dövründə

mövcud olan saz havaları ilə tanış imiş. Məşhur "Yanıq "Kərəmi" saz havasının ilk adı "Novruzu"dur. Sazda "Yanıq Kərəmi" havasının əvvəlində indi də bu misralar musiqi dili ilə təkrar edilir:

*Ana, mənim dərdim Novruz dərdidi,
Ana, mənim dərdim Novruz dərdidi. [12, s. 14-15]*

Dədə Qorquddan buğünədək yol gələn «Saz bayramı-yaz bayramı» həm də ulu ozan sənətinin yaşadılması deməkdir.

Nizami dövründə muğamların "deyişmə" şəkildə ifa olunması da adət halını almışdı. "Xosrov və Şirin" poeməsində Şirin və Xosrovun dilindən Nəkisa və Barbədin növbə ilə sözləri qəzal təşkil edən muğamların ifa səhnələri verilib. [4, s. 398-414]

*Barbad beylə gözəl hava çaldısa
Ondan yaxşısını çaldı Nəkisa.
Novruz gülü kimi açıldı əvvəl,
Novruz pərdəsində oxudu qəzal. [4, s. 406]*

Verilmiş misralarda Barbədin setarı səslənir. Bu dəfə o, uca səslə "Əraq" pərdəsində qəzal oxuyur. Sonra Nəkisa xoş rəngli novruz gülü kimi çəngdə "Novruzu" pərdəsində qəzal səsləndirir.

*Uymayım köhnəni tikmək felinə,
Cəhd edib oxşayım novruz yelinə. [9, s. 76]*

Şair bu misralarla başqalarının yaratdığı təkrar etməməyi, özünəməxsus yeni fikirlər yaratmağı məsləhət görmüş, köhnə və yəninin təzadını ifadə etmək üçün isə novruz yeli - novruz küləyi ifadəsindən istifadə edib. Novruz yeli Novruz bayramı abu-havasından, bayram əhval-ruhiyyəsindən xəbər verir. Xalq arasında "Külək oyadan çərşənbə", "Küləkli çərşənbə" kimi tanınan Yel çərşənbəsi ilaxır çərşənbələrin üçüncüsüdür. İnamə görə bu çərşənbədə oyanan yel, külək oyanmış suyu, odu hərəkətə gətirir və əsən isti küləklər yazın gəlişindən, yeni ilin başlanmasından xəbər verir. Xalq arasında bəzən elə təsəvvür yaranır ki, külək sudan da, oddan da, yerdən də güclüdür. Nizami "novruz yeli" ifadəsini bəlkə də bu baxımdan xüsusilə vurğulamışdır

*Novruz havasında olan etidil,
Aləmə bəxş etdi nurani bir hal.
Novruzun nəsimi yeni əhd ilə
Qatdı öz canını çiçəyə, gülə.
Göründü otların baş qaldırması,
Silindi aynadan Günəşin pası. [9, s. 262]*

Novruz ədalətlik, bərabərlik, dostluq, qardaşlıq bayramıdır və gəlişi ilə bütün aləmə öz nurunu bəxş edir. Novruzda əsən isti küləklər torpağa, gül-çiçəyə, ota can verir, onları qidalandırır. Qış öz yerini yaz fəslinə təhvil verir və günəşin üzül qış buludlarının ləkəsindən xilas olur. Sözlün poetik funksiyasından məharətlə istifadə edən şair "yel çərşənbəsi" əvəzinə "Novruz nəsimi" ifadəsini işləmişdir.

Dahi Nizami türk olmasına baxmayaraq, fars dilində daha çox yazıb-yaratmış və fars dilinin və mədəniyyətinin inceliklərinə dərinləndirən bələd olmuşdur.

*Firidun şanlıyi, Cəmin novruz
Üzlərdən silmişdi kədəri, tozu [6, s. 227].*

Cəmin novruz ifadəsinə nəzər yetirdikdə məlum olur ki, orta əsr Şərq mənbələrində Novruz bayramı ilə bağlı bəzi rəvayətlər mövcuddur. Ömər Xəyyam "Novruznamə" adlı əsərində bu bayramın tarixindən danışarkən qeyd edir: "Novruzun yaranmasının birinci səbəbi odur ki, həmin gündə Günəş dövrə vurub 365 gün 6 saatdan sonra öz yerinə qayıdır. Cəmşid bu günü mülayimləşdirdiyinə görə, onu yeni gün - Novruz adlandırıb və bayram edib".

Farslarda əfsanəvi hökmdar Cəmşidi-Cəmi Novruz bayramı ilə əlaqələndirirlər. "Nov" və ya "növ" "təzə" deməkdir. "Ruz" - gündür. Novruz "təzə gün" deməkdir. Yəni, ilin başlanğıcı, ilin təzə

günü. Həyatın təzələnməsi, torpağın oyanması, suların çağlaması Novruzla bağlıdır. Cəmşidi-Cəmin elə bir cəmi, qızıldan kasası varmış ki, hər təzə il gələndə o camın-kasanın içərisində su çağlayarmış. Yaşıl bitki nişanəsi görünmüş. [14]

Bu misralarla Nizami Novruzun gəlişi ilə kədərini yox olduğunu, yeni günün - yeni ilin başlanmasının üzərdə sevinc, təbəssüm yaratdığını söyləmişdir.

"Xosrov və Şirin" poemasında "Xoşbəxt padşah Qızıl Arslanın tərifini" başlığında şair Qızıl Arslanın camalının gözəlliyini mədh edərək yazır:

*Camalı aləmə nurdan qoysun tac,
Gündüzü bir novruz, gecəsi – merac.* [4, s. 63]

Rəcəb ayının iyirmi yeddinci gecəsi Merac gecəsi adlanır. Bu gecə Uca Allah sonuncu peyğəmbəri Hz. Mühammədi (s.ə.s) bir möcüzə olaraq Məkkədən Qüdsdəki Məscidi-Əqsaya, oradan da meraca yüksəlmişdir. Qurani Kərimdə merac hadisəsi İsrə surəsində izah edilir. Merac sözü hərfi mənada isə yuxarıya qalxmaq, ucalmaq və yaxud "gecə vaxtı getmək və yola çıxmaq" deməkdir. Burada gündüz padşahın camalı aləmə yeni açılan gün kimi bayram əhvali bəxş etmiş, gecə isə Allaha yaxınlaşması- meracı kimi mübaliğəli şəkildə təsvir edilmişdir.

*Çin, Rum gözəlləri yanında kəniç,
Elə bir gözəli tapmazsan hərgiz.
Novruza dönmüşdü qaranlıq gecə,
Məclis bəzanirdi onlar gülünca.* [4, s. 335]

Verilmiş misralarda şair çin, rum gözəlləri olan məclisi Novruza – bayram gününə bərabər tutur. Onların güllüşi ilə bayram məclisinin daha da şənliyini yazır.

Böyük söz ustasının söz xəzinəsi bitməz-tükənməz olmuşdur və şairin baharın tərənnümü ilə bağlı fikirləri türk dünyasında dillər əzbəridir.

Bu gün bahar bayramı münasibətilə təşkil edilən şənliklər təkcə Azərbaycanda yox, həmçinin İran, Əfqanıstan, Tacikistan, Özbəkistan, Türkiyə, Türkmənistan və əksər şərq ölkələrində qeyd olunur. Hətta İran və Əfqanıstanda Novruz təqvimin ilk günü hesab olunur və yeni il 21 mart tarixində başlayır.

1991-ci ildən etibarən türk dünyasında Novruz "ortağ türk bayramı", həm də qeyri-ış günü olaraq qeyd olunur.

Novruz bayramı 2009-cu ildə YUNESKO tərəfindən qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilmiş, 2010-cu ildə isə BMT Baş Assambleyasının 64-cü sessiyasının iclasında 21 mart tarixi "Beynəlxalq Novruz Günü" elan edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdulhəlük M.Ç. Türk Ergenekon Bayramı Nevruz. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Vakfı, 1993, 231 s.
2. Akcan B. Kemal Çaprazın Kaleminden Türk Dünyası. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2012, 407 s.
3. Atalar sözləri. Bakı: Nurlan, 2013, 476 s.
4. Gəncəvi N. Xosrov və Şirin. Bakı: Lider, 2004, 392 s.
5. Gəncəvi N. İskəndərnamə. İqbalnamə. Bakı: Lider, 2004, 256 s.
6. Gəncəvi N. İskəndərnamə. Şərəfnamə. Bakı: Lider, 2004, 432 s.
7. Gəncəvi N. Leyli və Məcnun. Bakı: Lider, 2004, 288 s.
8. Gəncəvi N. Sirlər xəzinəsi. Bakı: Lider, 2004, 264 s.
9. Gəncəvi N. Yeddi gözəl. Bakı: Lider, 2004, 336 s.
10. Musayeva, İ. İ. Türk dillərində "Xınayaxdı" mərasimi ilə bağlı sözlərin leksik-semantik özəllikləri // Sumqayıt Dövlət Universiteti. Elmi xəbərlər. Sosial və humanitar elmlər bölməsi. c.16, №4. Sumqayıt: SDU, 2020, s.26-29; <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44598001>
11. Ögel B. Türk Mitolojisi. I cild. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1971, 664 s.
12. Paşayev S. Nizami və xalq əfsanələri. Bakı: Gənclik, 1983, 128 s.

13. Ramazan S. Eski Türk Edebiyatında Nevruz ve Nevruziye. Ankara: Türk Dili Dergisi. 2007, 663 s.
14. <https://kulis.az/>

РЕЗЮМЕ ВОСПЕВАНИЕ ПРАЗДНИКА ВЕСНЫ В "ХАМСЕ" НИЗАМИ Мурсалиева Х.М.

Ключевые слова: Эркин кун, игра на сазе, контраст старого и нового, ветер Новруза, занавесь "Новрузу"

В 2021 году исполняется 880 лет со дня рождения великого поэта Низами Гянджеви. В связи с этим Президент Азербайджанской Республики подписал распоряжение об объявлении 2021 года в Азербайджанской Республике "Годом Низами Гянджеви".

Низами Гянджеви в своих произведениях богатыми красками воспевает весенний сезон, рассказывает об истории создания праздника весны – Новруз, торжественном праздновании его в XII веке и обычаях Новруза. Так, в поэме "Искендернаме" сказано, что когда Александр вторгся в Иран и Азербайджан, там проводился праздник Новруз: "Сази-Новруз", в котором исполняются мугамы и зивчат сазы, и об этом сообщается в произведении Низами «Хосров и Ширин». Поскольку Новруз занимает особое место в духовной жизни народа, Низами, пытаясь к нему особое отношение, подчеркнул фразу "Не каждый день бывает Новруз". В "Шарафнаме" описывается один из обычаев Новруза – приготовление хончи, гогала, слоеных и других сладостей, разжигание костра. Новруз, праздник природы, наряду с церемонией изобилия, плодородия, имеет особое значение для традиционной турецкой культуры как "Эркин кун". Новруз – это также праздник мира, сотрудничества, братства, толерантности.

SUMMARY CHANTING OF THE SPRING FESTIVAL IN NIZAMI'S "KHAMSA" Mursaliyeva Kh.M.

Key words: Erkin kun, musical instrument, contrast of old and new, Novruz wind, "Novruz" part (in music genre)

2021 marks the 880th anniversary of the birth of the great poet Nizami Ganjavi. In this regard, the President of the Republic of Azerbaijan signed an order declaring 2021 the "Year of Nizami Ganjavi" in the Republic of Azerbaijan.

Nizami Ganjavi glorifies the spring season with rich colors, tells about the history of the creation of the spring holiday – Novruz, its solemn celebration in the XII century and the customs of Novruz. Thus, in the poem "Iskendername" it is reflected that when Alexander invaded Iran and Azerbaijan, the Novruz festival was held there; "Sazi-Novruz", in which mughams and sazars are performed, is associated with the Spring Festival, and this is reported in the work of Nizami "Khosrov and Shirin". Since Novruz occupies a special place in the life and spirituality of the people, Nizami, having a special attitude towards it, emphasized the phrase "Not every day there is a Novruz". The "Sharafname" describes one of the customs of Novruz-the preparation of honcha, the preparation of gogal, puff pastry and other sweets, and the lighting of a fire. Novruz, the festival of nature, along with the ceremony of abundance, fertility, has a special meaning for the traditional Turkish culture as "Erkin kun". Novruz is also a holiday of peace, cooperation, brotherhood, and tolerance.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	15.03.2021
	Son variant	23.04.2021